

ri prevodilo, da se o nizu stvari informiralo, da se u »Poljima« pojavljivalo u rudimentarnim oblicima to što je kasnije bilo šire razrađivano u »Problemima«, »Pitanjima«, »Poletu«, dakle, na neki način, jedna poetika moderne poezije.

Ja sam upravo preko »Polja« prvi put upoznao recimo prijevode Ota Tolnaia, i iznenadio sam se koliko su to stvari slične recimo Šalamunovim eksperimentima u Sloveniji, Zagoričnikovim, čak i jednom krugu naših, hrvatskih pjesnika. Kod nas u Hrvatskoj je Slamnig bio taj koji je otvorio novo u izrazu, u toj igri jezikom. On je shvatio na drugačiji način parolu da je jezik i problematika jezika suština moderne poezije. On nije dozvolio da se u poeziji razmišlja o jeziku, nego je kroz sam jezik dozvolio igru poezije i jezik otvorio jednoj igri.

To su upravo »Polja« radila na jugoslavenskom planu. Prožimanje iskustava mislim da je stvorilo to jedinstvo stiha, jedinstvo osjećanja svijeta. To osjećanje svijeta je vrlo lično i, rekao bih, vrlo koherentno.

Međutim, ja bih rekao, to iskustvo izvana, i iskustva koja su bila prije, nisu bila prenošena čisto formalno, iz formalnih razloga, nego su ona bila stvarno jedno suštinsko preispitivanje našeg svijeta, našeg prostora. Dakle, to nije bila poezija, nisu to bile forme koje su importirane izvana, da bi se hvalili ovdje kako znamo pisati isto kao što i vani pišu, nego je to bio način da se objasni svijet u kome smo se nalazili. A kakav je bio taj svijet?

Taj svijet je bio, na neki način, željan slobode. Ja sam to već rekao na jednom mjestu, da mislim da je osnovni mit koji kod nas, u našem vremenu postoji, kojim je naše vrijeme obilježeno, to je mit slobode. Uzmimo period od 1948. godine do danas: koliko se ta naša društvena struktura na neki način beskrupulozno oslobađala svega što je smetalo onom osnovnom, samoupravnom, kursu. Na tom planu je bilo užasno puno odbacivanja i ideja, i ideologija, i ljudi i tako dalje. I u čitavom tom nizu srazova, sukoba, više se nije moglo ići u neakvu arkadijsku kantilenu, nije se više moglo ići na to da se objašnjava svijet kao jedan ideološki obrazac nekakvog ideala u budućnosti.

Dakle, ja hoću reći da je čitav niz poetika, prožimajući se, dao jednu poetiku suvremene, moderne poezije u Jugoslaviji, upravo zbog toga što je i sama jugoslovenska stvarnost bila takva da je ona nužno tražila jedan ironijski odnos prema stvarnosti, da je ona tražila jedan ironijski odnos prema jeziku, da je ona nužno destruirala formu, da je ona ispitivala sve oblike govora, da je ona koristila sleng, da je ona,

dakle, nastojala otvoriti jedan prostor novog, da je ona nastojala čak uvesti, na neki način, čovjeka u taj prostor, ali jednog drugog, slobodnog čovjeka, jednog čovjeka koji će biti oslobođen tih fama, fama patetike i tako dalje.

POLJA: Vi ste kao kritičar pratili veliki broj dostignuća pripadnika generacije. Međutim, neminovno je došlo, pokazalo se, — mada se neizbežno mora spomenuti jedinstvo, jedno zajedništvo, izraženo na više planova, u jednoj višestrukoj komunikaciji, razmeni iskustava, na jednom sažimanju i pokazivanju jednog skoro istovetnog senzibiliteta — da su se u generaciji pojavile određene distinkcije, razlike. Ja mogu da spomenem slovenačko iskustvo, jednog Šalamuna koji ide od ludizma, reizma, do konkretne poezije, vizuelne i tako dalje, pa čak i do konceptualne umetnosti, gde su neki pesnici pokazivali interes i za takvu vrstu delatnosti.

Vi ste kao kritičar pratili rast generacije — za koje pojave je, u kritičarskom radu, najviše vezan Vaš interes.

B: Pa, mislim da je ovo pitanje malo slojevito, i njegov finale nije tako jednostavan kao što se čini.

Naime, rekao bih da postoji niz struja, čak i danas, pored toga što smo prešli već jedan veliki put u interferenciji iskustava. I ako bismo detaljnije gledali suvremenu poeziju, ona nije sigurno tako jedinstvena kao što se čini gledana iz malo dalje perspektive.

Ja sam upravo želio reći da je jedan princip, jedan princip građenja, istraživanja tog iskustva isti. Da li su rezultati išli ka ludizmu, da li su išli, recimo, ka istraživanju mita, ka korišćenju argoa u jednom jezičkom srazu, koji je rađao novi smisao. Istraživanja su uvijek bila inspirirana željom da se ti prostori slobode, na neki način, ispitaju do dna.

Ja mislim da se više nije htjelo poslati poruku, nije se više išlo za tim da se poruka omota u jezik i da se, dakle, poruka, kroz jezik, liferuje čitaocu. Više se nije gledalo na poruku, nego se sam jezik destruirao i došlo se do toga da se postavi u pitanje njegova struktura.

Današnja iskustva, recimo, Šalamuna, Zagoričnika, Dragojevića, pa Gorana Babića, Majetića koji ima izvrsnu knjigu koja će se sada pojaviti, koja upravo koristi argo i u tom argou pronalazi fenomenalne stvari. Zatim Puslojić, pa čitava jedna plejada, ovdje sam pomenuo Domonkoša, Ota Tolnaia... Dakle, jedan krug ljudi — Čalovski u Makedoniji, u Sarajevu imate sada Trifunovića, Imamovića, Kordića...

Dakle, to je taj krug čija me iskustva najviše zanimaju. I upravo sada radim na tome, naime pišem jednu knjigu koja bi, analizirala upravo njihova iskustva. Zanimljivo je da su oni prva generacija koja nije isključivo shvatala da je knjiga jedini predmet koji dokazuje stvaralaštvo, nego je upravo destruirala i samu formu knjige. Ona je zapravo i samu knjigu dovela u pitanje, recimo Slovenci — Zagoričnik.

To su iskustva koja je i nadrealizam nudio prije, ali i iskustva koja su danas itekako dovedena do kraja. Upravo ta iskustva nastojim sintetizirati u ovoj knjizi koju sada radim, poslije ove koja kod izdavača stoji već dvije godine, u kojoj sam izvršio analizu hrvatske poezije, od Mihalića, Slamniga, pa do najnovije poezije Gorana Babića, Bilopavlovića, Severa koji je jedan od briljantnih, uz Dragojevića možda jedan od najvećih danas živućih hrvatskih pjesnika.

POLJA: Još jedan časopis je odigrao značajnu ulogu. To je časopis »Pitanja«. »Pitanja« su pratila teorijsku smisao koja se u tim godinama pokazivala i, na izvestan način, radikalno menjala našu kritičku praksu u samoj literaturi. Mene interesuje kako ste Vi videli tu kritičku praksu koja je evoluirala zajedno sa »Pitanjima« i sa ostalim časopisima i publikacijama. Zapravo, ja mogu da primetim da su, možda, »Pitanja« jedan od prvih časopisa, zajedno sa »Delom«, koja su nagovestila strukturalizam, fenomenološki pristup književnom delu, psi-

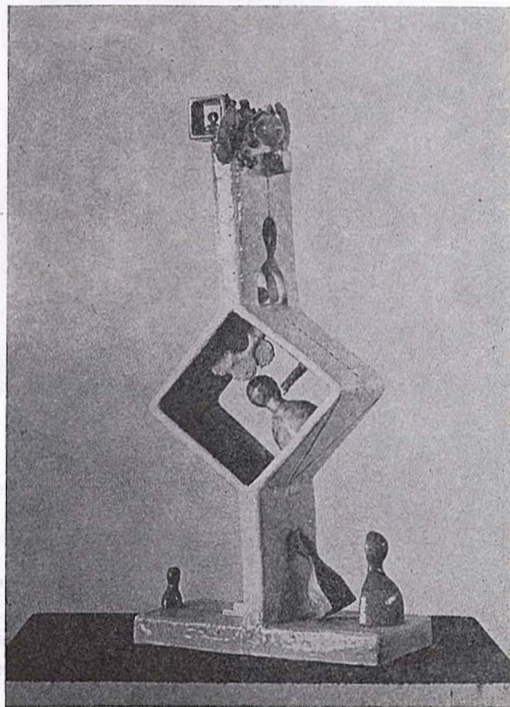
RAZGOVOR SA BRANKOM BOŠNJAKOM, KNJIŽEVNIM KRITIČAREM IZ ZAGREBA

POLJA: Počinjući ovaj razgovor, želeli bismo da nam naznačite koordinate u kojima se pojavila generacija pesnika šezdesetih godina i istovremeno da naznačite ulogu pojedinih časopisa, posebno »POLJA« koja navršavaju dvadeset godina svog izlaženja.

B: Ako počnemo pričati o jednoj povjesti, jer to je ipak povijest, suvremene poezije jugoslovenskih literatura koja je danas već pokazala da je u modernističkom smislu stvarno poezija koja je otišla najdalje; dakle, kad govorimo o poeziji jednog Šalamuna, Zagoričnika, Puslojića, jednog kruga ljudi iz Zagreba, Čalovskog iz Makedonije, kada govorimo o poeziji Ota Tolnaia, Pere Zupca, Domonkoša — onda vidimo da su »Polja« odigrala presudnu ulogu u formiranju i informiranju te generacije pjesnika. Vidite, kada smo mi počeli da pišemo, tada su »Polja« bila otvoren časopis koji je istovremeno bio sposoban da, i preko »Tribine« koja je tada u Novom Sadu bila vrlo jaka, i preko »Indeksa« koji je u to vrijeme bio list koji je poklanjao puno prostora literaturi, upravo najmlađima otvori prostor koji je bio i prostor za eksperimente, i prostor informiranja, i o prevedenoj literaturi, i o literaturi vojvodanskih Mađara, i o literaturi Slovenaca, i o poeziji naših kolega u drugim republikama.

Ja mislim da je ta orijentacija koja je u Novom Sadu postojala i prije upravo dala jedan stimulans i toj ekipi koja je tada vodila »Polja«, sa Perom Zupcem, dala joj je snage da nastavi tu tradiciju. Međutim, ta je ekipa otišla još dalje. Dok je prijašnja generacija imala »Stražilovske susrete«, razgovore koji su bili na neki način i jugoslovenski poligon za sociološku misao, za filozofsku misao, za misao o teoriji literature, mi smo bili generacija koja se pojavila upravo kada su se »Stražilovski susreti« završavali. »Polja« su ostala jedini časopis te vrste u Jugoslaviji koji je stvarno njegovao zajedništvo, i informiranje o radu drugih.

To je bila osnova onog što je kasnije došlo. A što je to kasnije došlo? Naime, mislim da je sreća upravo to da se niz stva-

hoanalizu; metodologije, koje su se na stranicama tih časopisa pokazivale u jednom novom ruhu. Mene zanima kako ste videli tu našu kritičku praksu i primenu tih metoda i metodologija u pristupu književnom delu.

B: Zanimljivo je upravo da je jedan ozbiljniji kritički pristup inaugurirala generacija »Razlogovaca« kod nas. Oni su prvi otvorili prostor ispitivanja na principima jedne, filozofske teorije zasnovane na nekim Hajdegerovim stavovima u ispitivanjima Helderlinove poezije, dakle, oni su u stvari prvi ozbiljnije zagrizli u nešto što bi se zvalo novijim kritičkim načinima. Da ne govorimo sada o nečemu što u svakom slučaju postoji kao jedan orijentir, recimo Krleža, Krležina kritička riječ koja je neosporno jedna od onih koja je davala smijer većini stvaralaca prije rata, a i poslije rata, konačno.

Međutim, počnimo sa »Razlogovcima« koji su otvorili taj proces. Njihova se kritika, po mojem mišljenju, pokazala relativno dogmatskom. Naime, oni su samo određene slojeve djela, i to specijalno jednu strukturu koja je, više filozofijska, uspjeli locirati i zatim su čak i prema toj recepturi koju su kritički primjenjivali, počeli stvarati ta djela. Mislim da se, iako je to sa vrlo velikom ozbiljnošću i dignitetom rađeno, pokazalo da je to jedan sklerotičan način istraživanja djela, konačno kao i svaki apsolutni ili apsolutistički princip, on je, ipak, manjkav u svojoj osnovi.

»Pitanja« su, recimo, krenula sa jednog drugog principa. Ona su krenula ispitujući nekoliko slojeva koji su već, u samim djelima, situirani, prije svega taj jedan pomak u samoj svijesti stvaralaca, dakle jedan poticaj, jedan, čak bih rekao podsvjesni korelativ koji je kod pisca uvjetovao stvaranje tog djela, pa da bi iz tog dna, na neki način, preko jedne analize osnovnih orijentira samog djela objasnili kao jedan totalitet koji nije prije svega estetski, nego, ja bih rekao, jedan životni totalitet.

Neću sada objašnjavati na koji način se ja želim odrediti unutar jednog pristupa — niti strukturalističkog, niti psihoanalitičkog — iako sam više sklon jednom psihoanalitičkom principu. Konačno, i moja knjiga o hrvatskoj poeziji je inspirirana jednom psihoanalitičkom kritikom.

Mislim da je ovaj prostor koji su otvorile ove kritičke škole, koje danas pokazuje Komnenićeva knjiga »Eros i znak« jedna od prvih koja je potaknuta skoro isključivo istraživanjima koja su oni vršili u »Delu«, da on može dati mnogo veće rezultate, po mom mišljenju. To je čitava orijentacija i »Kulture« recimo, sa Majstorovićem koji je takođe jedan psihoanalitički krug tema otvorio.

Dakle, htio bih reći još ovo: da je nužno da se u tom kritičkom kontekstu i samo djelo, i sam pisac, i sam jezik nalaze u jednom sasvim drugačijem odnosu. Oni su istovremeno u jednoj ravni tekstualnosti, da tako nazovem, koju je možda »Telkel« previše pojednostavio — dakle, iskustvo časopisa »Telkel« u Francuskoj koje je možda takođe djelomično utjecalo na, recimo, kritičku orijentaciju »Pitanja«, u početku Derida, recimo, sa svojom Gramatologijom.

Dakle, ta ravan tekstualnosti koja se, na neki način, umjesto ideoloških premisa, ili umjesto idejnih premisa pojavila kao ona koju treba prije svega istraživati. Jer, u samoj tekstualnosti se otkrivala čitava struktura, djela, ali, isto tako, i pisca, isto tako i društva i tako dalje.

Mislim da je to ta novost koja je vrlo plodonosna i ako ne bude šematizirana, ako se ne bude išlo za tim da se ona apsolutizira, da se ta iskustva apsolutiziraju, ona može biti korisna, ja se nadam, i budućim kritičarskim generacijama.

POLJA: Vi ste naznačili i skicirali izvesna poetička i teorijska uporišta srednje generacije. Kako sad vidite jedan budući krug koji se, možda, otvara, recimo, sa imenima Mirka Magaraševića, Raše Livade, krug koji se isto otvara sa Milanom Jesihom u Slove-

niji, u hrvatskoj Dražen Mazur? Kako vidite tu generaciju, zapravo, ne bih je nazvao generacijom, tu grupu novih imena, da li je vidite u kontekstu novih rešenja, ili zapravo, osvajanja tema koje su već naznačene u srednjoj generaciji?

B: Ja imam jednu zanimljivu tezu, upravo o toj najnovijoj generaciji. Naime, zanimljivo je da se i ta grupa pisaca, danas već srednja generacija, pojavila zajedno sa proznim piscima. Isto tako vidim ovdje vrlo zanimljiv put. Jesih se pojavljuje kao čovjek koji je radio u teatru. On je, konačno pisao i za scenu, radio scenarija; dakle, on nije čovjek kome je prvo iskustvo bila poezija.

Isto tako vidim, recimo u hrvatskoj poeziji, jedan veliki krug ljudi, koji se javljaju, što je vrlo zanimljivo, ne prvom zbirkom pjesama, nego prozom, romanom, novelom. Isto to vidim, ali nešto manje, i u Beogradu. Beograd je, doduše, već i prije imao izvrsnu prozu.

Dakle, hoću reći ovo: jedno iskustvo proze, iskustvo proznog je, ja mislim, osnovno koje ipak otvara nova iskustva poezije. To je jedna stara Eliotova teza koju ja prihvaćam potpuno, da je poezija sklona jednom rafinmanu, jednom šematizmu i, ako ona na neki način ne dobiva svježinu, ako se ne obnavlja ona postaje pomalo sklerotična.

Meni je upravo drago što, recimo, Jesih, što niz ovih mlađih ljudi u Zagrebu počinje prozom, počinje od jednog drugog medija, na neki način obogaćeni dolaze u to područje poetskog. Oni dolaze sa jednom imaginacijom koja obogaćuje poetski jezik.

To je, ja mislim, ono osnovno što je zanimljivo za ovaj novi krug pjesnika. Oni će, ja vjerujem, otići dalje, ali na putu sinteze. Ne vjerujem da se može još dalje ići — što je vrlo zanimljivo. Ja bih ovdje samo spomenuo jedan razgovor koji sam vodio u Srtugi sa korifejom slovenske moderne poezije — to je Dane Zajc. On je rekao jednu vrlo zanimljivu misao: »Naša poezija u Sloveniji je došla do kraja, došla je do jednog zida«. Ja bih rekao da je na jednom putu destrukcije, na jednom putu istraživanja ona došla do nečega što je, možda, za sada plafon, i sada je možda vrijeme jedne sinteze.

Mislim da će se otvoriti taj put sinteze i taj put sinteze će biti, možda, oznaka novog iskustva.

Pripremio:
Jovan Zivlak

PRVI FRUŠKOGORSKI KNJIŽEVNI SUSRET

Vrdnička književna Kolonija osnovana je sa željom da se tokom cele godine okupljaju i rade književnici iz zemlje, i po pozivu, gosti iz inostranstva. Domaćin Vrdničke književne kolonije je Srpska čitaonica Irig, koja će nastojati da razmenjuje boravak žitelja svoje kolonije sa sličnim kolonijama u zemlji i inostranstvu. U tu svrhu počela je adaptacija zgrade Kolonije u kojoj će biti obezbeđeni potrebni uslovi za život i rad grupe pisaca. Manifestacija, koja traje tri dana, u organizaciji je Društva književnika Vojvodine.

Prvi Fruškogorski književni susret na kome su učestvovali književnici iz republika i pokrajina, predstavnici delegacija udruženog rada, izdavača i bibliotekara, održan je od 24. do 27. septembra u Vrdniku. Pozdravne govore održali su predsednik Opštinske konferencije SSRN Irig Sava Jovanović, predsednik Društva književnika Vojvodine Tomislav Ketig i drugi pisci iz republika i pokrajina.

Ovogodišnja tema razgovora bila je: *Knjiga i književno stvaralaštvo u udruženom radu*. Programom su bile obuhvaćene posete osnovnim školama i radnim organizacijama u Rumi, Sremskoj Mitrovici, Jasku i Irigu; književnici su se zatim, uključili u program »Brankovog kola«, a u Vrdniku su, pored razgovora, u večernjim časovima u programu »Noć nad Vrdničkom kulom« književnici čitali svoje radove.

XIII sabor bibliotekara Srema

XIII sabor bibliotekara Srema održan je 17. oktobra u Irigu. Radovan Ždrale pročitao je tekst: *Knjiga i biblioteka u mesnoj zajednici*, Radonja Vukoslavović: *Konceptija biblioteke u opštini i mesnoj zajednici u Zakonu o bibliotečkoj delatnosti i bibliotekama i u standardima za srodne biblioteke u Vojvodini*, Radojica Tomašević: *Organizacija mreže biblioteke u opštini Zrenjanin* i Milorad Petrović: *Stanje i problemi mreže biblioteka u mesnim zajednicama u Sremu*. Program je nastavljen u okviru Prvog susreta književnika Vojvodine u Vrdniku.

Prvi susret književnika Vojvodine

U okviru Fruškogorskih susreta i XIII sabora bibliotekara Srema, po prvi put književnice iz Vojvodine našle su se na okupu u Vrdniku, mestu gde su prva pesnikinja Eustahija Arsić, a kasnije i poznatija Milica Stojadinović-Srpkinja, započele svoj rad. Pesnikinje su, posle prijema u Osnovnoj školi »Moša Pijade«, položile cveće na spomenik Milice Stojadinović, a učenici iste škole izveli su recital. U popodnevnom časovima, posle obilaska manastira Vrdnik — Ravanica, pesnikinje su posetile izložbu knjiga i rukopisa Eustahije Arsić i Milice Stojadinović. Ivanka Veselinov govorila je o životu, radu i vremenu u kome su stvarale dve velike začetnice naše književnosti. U večernjim časovima književnice: Florika Štefan, Magda Simin, Vjera Benkova Popitova, Katalina Ladik, Mirjana B. Marunović, Danica Vujkov, Zvezdana Arsić, Jelena Bosnić, Marina Feličija Munteanu i Radmila Gikić čitale su svoje radove.

R. Gikić

